ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора,
завідувачки кафедри підприємництва і бізнес-адміністрування
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова Рудаченко Ольги Олександрівни
на дисертаційну роботу
Соломка Дениса Володимировича
на тему **«Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях»,**
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
галузі знань 07 – Управління та адміністрування

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи

Збереження економічної життєздатності сільських територій України потребує розширення можливостей для започаткування та ведення власної справи. Для таких територій мале підприємництво має значення, яке виходить за межі безпосередніх результатів діяльності окремих суб'єктів господарювання: забезпечує доступність товарів і послуг, підтримує місцеві господарські зв'язки, створює умови для професійної реалізації населення та зміцнює економічну основу місцевого самоврядування. Тому підтримку сільського підприємництва доцільно розглядати як важливий фактор політики збереження й розвитку територій. В умовах воєнного стану та необхідності подальшого відновлення країни особливої ваги набуває питання спроможності місцевої економіки утримувати підприємницьку активність і створювати нові можливості для населення. При цьому сама наявність програм фінансування, консультаційних послуг або організаційних заходів ще не гарантує їх практичної користі для малого бізнесу. Вирішальне значення мають відповідність підтримки реальним потребам підприємців, можливість скористатися запропонованими інструментами та здатність органів управління забезпечити послідовність їх застосування, що зумовлює потребу в науковому обґрунтуванні рішень щодо змісту, пріоритетності та умов надання підтримки. Отже, актуальність обраної теми визначається необхідністю поглиблення підходів до узгодження інтересів підприємців, територіальних громад і держави у процесі розвитку сільської економіки. Особливо важливим є пошук інструментів, які дозволяють поєднати підтримку окремих підприємницьких ініціатив із формуванням сприятливих умов господарювання на території загалом. З огляду на зазначене, тема дисертаційної роботи Соломка Дениса Володимировича «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» є актуальною та своєчасною. Дослідження відповідає потребам удосконалення політики підтримки підприємництва й посилення економічної спроможності

сільських територій. Важливим є спрямування роботи на обґрунтування управлінського інструментарію, який може використовуватися під час визначення пріоритетів місцевого розвитку та підготовки відповідних програм.

Дослідження виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Хмельницького національного університету «Формування стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства» та «Стратегізація управління потенціалом підприємницьких структур у післявоєнній відбудові економіки України на засадах інноваційності». У межах зазначених тем автором обґрунтовано підхід до диференційованого добору інструментів підтримки та розроблено методичний підхід до оцінювання підприємницького потенціалу сільських громад із розмежуванням наявності ресурсів і рівня їх використання.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення дисертації побудовано на послідовному переході від узагальнення теоретичних засад підприємництва та його інституційної підтримки до аналізу обмежень розвитку, оцінювання потенціалу конкретних громад і формування практичних рекомендацій. Мета, об'єкт і предмет дослідження взаємопов'язані, поставлені завдання відображено у структурі роботи та її загальних висновках.

Проведене дослідження відзначається комплексністю, системністю та послідовністю викладу матеріалу. Отримані автором наукові результати ґрунтуються на результатах власних досліджень проблеми, їх викладено конкретно і у логічній послідовності. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені в роботі, достатньо обґрунтовані і підкріплені результатами аналізу значної кількості наукових фахових джерел. Теоретико-методичну основу дослідження становлять системний та інституційний підходи, положення територіально орієнтованого й ендогенного розвитку, концепції соціального капіталу та взаємодії зацікавлених сторін. Для розв'язання поставлених завдань використано історичний метод, компаративний, термінологічний і статистичний аналіз, методи класифікації та систематизації, операціоналізації, експертного оцінювання, матричний метод, аналіз конкретних ситуацій, структурно-логічне та графічне моделювання. Така сукупність методів забезпечила належний рівень достовірності отриманих результатів.

Інформаційна база охоплює офіційні статистичні матеріали, законодавчі й нормативно-правові акти, публікації українських та зарубіжних дослідників, інформацію міжнародних організацій, інформаційні та звітні матеріали окремих сільських територіальних громад.

Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура відображає логіку дослідження і забезпечує зв'язок теоретичних положень, аналітичних результатів та прикладних розробок. Текст викладено науковим стилем у логічній послідовності. Висновки, що зроблені за результатами написання розділів носять несуперечливий характер.

У першому розділі «Теоретико-методичні основи підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» досліджено еволюцію наукових поглядів на підприємництво, обґрунтовано роль формальних і неформальних інститутів у його розвитку та систематизовано форми підтримки. Уточнено зміст підприємницького потенціалу сільської громади як інтегрованої системи ресурсних, людських, інституційних, інфраструктурних, соціальних та інноваційних можливостей. Заслуговує на увагу розгляд підтримки підприємництва як засобу активізації потенціалу громади загалом.

У другому розділі «Аналіз стану, тенденцій та умов розвитку малого підприємництва в Україні» здійснено структурно-динамічний аналіз малого підприємництва, визначено особливості функціонування фізичних осіб-підприємців та розглянуто зміни зайнятості у сільському господарстві. Автор досліджує проблеми, бар'єри і виклики, пов'язані з розбудовою бізнесу. Аналіз інструментів підтримки здійснено за трьома послідовними вимірами: релевантністю, доступністю й дієвістю. Така постановка дозволяє зосередити оцінювання на подоланні реальних обмежень підприємницької діяльності.

У третьому розділі «Обґрунтування інструментів і організаційних форм підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» розроблено методику оцінювання потенціалу громад, побудови карти невикористаних резервів і бар'єрного профілю. Запропоновано позиціонування громад у матриці «потенціал – бар'єрність», принципи та алгоритм диференційованого добору інструментів. Для громад зі сприятливою позицією обґрунтовано розвиток локальної інноваційної екосистеми, для громад зони резерву – організаційні форми активізації незадіяних можливостей, для громад проблемної позиції – механізм спільного інвестування. Окреслено суб'єктів, функції та процедури реалізації підходу на різних рівнях управління.

Наукова новизна одержаних результатів

Основні наукові результати, що виносяться на захист, їх теоретична і практична цінність сформульовані достатньо аргументовано та відображають комплексний характер проведеного дослідження у сфері вдосконалення інструментів підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях. Представлені положення характеризуються логічною узгодженістю, науковою обґрунтованістю та прикладною спрямованістю.

1. Удосконалено трактування підприємницького потенціалу сільської громади. Наукова сутність результату полягає в його визначенні як інтегрованої системи ресурсних, людських, інституційних, інфраструктурних, соціальних та інноваційних можливостей громади, що забезпечують її здатність до формування, підтримки та реалізації підприємницьких ініціатив, спрямованих на довгостроковий соціально-економічний розвиток.

2. Удосконалено науково-методичний підхід до оцінювання результативності інструментів підтримки малого підприємництва. Наукова сутність результату полягає в оцінюванні здатності інструментів долати реальні бар'єри розвитку за трьома послідовними вимірами – релевантністю, доступністю й дієвістю.

3. Удосконалено науково-методичні засади обґрунтування інструментів підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях. Наукова сутність результату полягає в запровадженні профільно-орієнтованого добору інструментів на основі оцінювання підприємницького потенціалу та бар'єрного профілю громади з подальшим її позиціонуванням у матриці «потенціал – бар'єрність».

4. Набув подальшого розвитку науковий підхід до трактування еволюції теорій підприємництва. Наукова сутність результату полягає в розгляді цієї еволюції як послідовного розширення функціональної ролі підприємництва – від економічної функції підприємця до системного чинника соціально-економічного розвитку.

5. Набуло подальшого розвитку методичне забезпечення статистичного аналізу малого підприємництва у структурно-динамічному вимірі. Наукова сутність результату полягає у врахуванні методологічної непорівнянності динамічних рядів вартісних показників діяльності фізичних осіб-підприємців починаючи з 2022 року, пов'язаної зі зміною порядку статистичного обліку в межах гармонізації з європейськими стандартами та неповнотою адміністративних джерел даних.

6. Набув подальшого розвитку понятійно-методичний апарат аналізу обмежень розвитку підприємництва на сільських територіях. Наукова сутність результату полягає в розмежуванні понять «проблема», «бар'єр» і «виклик» як

послідовних ланок єдиного причинно-наслідкового ланцюга та систематизації бар'єрів за природою обмеження, рівнем виникнення й дії та інтенсивністю прояву для різних сегментів сільського підприємництва.

7. Набули подальшого розвитку науково-методичні основи оцінювання підприємницького потенціалу сільських громад. Наукова сутність результату полягає в розмежуванні за кожною складовою потенціалу показників наявності ресурсу та показників його використання.

8. Набуло подальшого розвитку обґрунтування організаційних інструментів підтримки малого підприємництва. Наукова сутність результату полягає в їх диференціації за типами сільських громад із визначенням відповідної природи підтримки: консолідації ресурсів для громад із дефіцитом капіталу, добору організаційних форм активізації наявних резервів для громад із незадіяним потенціалом та розбудови середовища для інновацій для громад із достатнім ресурсом за нерозвиненого інноваційного середовища.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Публікації основних положень дисертаційної роботи представлені в 7 наукових працях. Серед них: 4 статті в наукових фахових виданнях категорії «Б»; 3 тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 3,58 друк. арк., з яких особисто автору належить 2,68 друк. арк.

Публікації здобувача відзначаються високим рівнем наукової опрацьованості, чіткістю подання матеріалу, грамотністю викладу та належною аргументованістю результатів. Усі наукові праці виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності, належним оформленням посилань та без ознак порушення наукової етики.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами внесеними згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024).

Дотримання норм академічної доброчесності

Дисертація містить посилання на використані джерела, список літератури та відомості про особистий внесок здобувача. За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушення академічної доброчесності.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи

Поряд із позитивною оцінкою основних результатів дисертації слід відзначити окремі дискусійні положення та методичні аспекти, які потребують уточнення.

1.У підрозділі 1.2 автором ґрунтовно розглянуто інституційні засади розвитку підприємництва. Водночас робота виграла б від конкретизації способів узгодження формальних правил із неформальними нормами, довірою та традиціями співпраці в сільських громадах. Доцільно було б детальніше показати роль органів місцевого самоврядування та підприємницької спільноти в такому узгодженні, зокрема через спільне визначення пріоритетів підтримки й залучення підприємців до обговорення місцевих програм.

2. У підрозділі 2.2 запропоновано матрицю інтенсивності прояву бар'єрів за сегментами сільського підприємництва (табл. 2.3). Водночас потребують уточнення критерії віднесення впливу бар'єрів до високого, середнього та низького рівнів, що підвищило б обґрунтованість наведених порівнянь.

3. Позитивно оцінюючи розглянутий у підрозділі 2.3 зарубіжний досвід підтримки підприємництва, слід зазначити, що робота виграла б від конкретизації умов його застосування в сільських громадах України. Доцільно чіткіше визначити, які інструменти можуть бути адаптовані для громад із різним підприємницьким потенціалом і бар'єрним профілем.

4. У підрозділі 3.1 та таблицях 3.2–3.4 частину оцінок сформовано за результатами опитування, а у додатку Е наведено анкету. Водночас автору доцільно було б уточнити кількість і порядок добору респондентів у кожній громаді, строки опитування та спосіб переведення відповідей у бальні оцінки потенціалу й бар'єрів, що дозволило б краще оцінити обґрунтованість отриманих результатів.

5. У підпункті 3.3.3 автором запропоновано механізм активації невикористаних резервів громади через залучення інвестора або оператора, кооперацію та кластерну взаємодію. Водночас доцільно детальніше визначити етапи його реалізації, розподіл відповідальності між громадою та учасниками й критерії вибору відповідної організаційної форми, що посилило б практичну спрямованість запропонованого механізму.

Однак, вказані вище зауваження та дискусійні положення не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальні висновки та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Соломка Дениса Володимировича на тему «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне науково-практичне завдання щодо поглиблення теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій з удосконалення інструментів підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях на основі профільно-орієнтованого підходу. Структура та зміст роботи відповідають поставленій меті, одержані висновки й рекомендації відображають результати виконання визначених завдань. Висловлені зауваження до роботи не змінюють її загальної позитивної оцінки.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність галузі знань 07 – Управління та адміністрування. За результатами аналізу представлених матеріалів очевидних ознак академічного плагіату, фальсифікації або фабрикації не виявлено.

За змістом, структурою та оформленням дисертаційна робота загалом відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), а за науковою новизною, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів – вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами).

Зазначене дозволяє зробити висновок, що Соломко Денис Володимирович, автор дисертації на тему «Інструменти підтримки розвитку малого підприємництва на сільських територіях», заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

Офіційний опонент:
завідувачка кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова
доктор економічних наук, професор Ольга РУДАЧЕНКО

Підпис Ольги Рудаченко
Засвідчую:
начальн відд. кадрів
"_____" _____ 20____

(Оксана Романенко)